

Kulturen i Botkyrka

... rolig, sorglig och dramatisk på
samma gång
– utvärdering av ett hälsopedagogiskt projekt

maj 2006

Anders Bolin

Inledning

I november 2005 visades Circonovas föreställning *Egenheter* för elever i årskurs 3, 4 och 5 på skolan Kastanjen i Botkyrka. Detta var inledningen på en kultur- och hälsopedagogisk satsning (fortsättningsvis kallad ”projektet”) som Circonova och Hälso teamet norra Botkyrka, bäge från Stockholms läns landsting, samt Kulturen i Botkyrka tillsammans ansvarar för. Föreställningen har sedan har följts upp med olika aktiviteter i skolan under ledning av projektets kulturpedagoger.

Projektet

I sin ansökan om ekonomiska medel beskriver företrädarna för Circonova, Hälso teamet och Kulturen i Botkyrka satsningen som ett... ”samverkansprojekt mellan kommun och landsting för elever, föräldrar och skolpersonal i norra Botkyrka”. Syftet är bland annat att:

- främja hälsan och utjämna påverkbara skillnader i ohälsa
- stärka samspelet mellan hem/familj och skola/samhälle
- stärka barns uppväxtvillkor
- ge kunskap och stöd så att alla – elever, föräldrar och skolpersonal – gör hälsosamma bedömningar och val.

Dessa syften kan sägas ligga i linje med aktörernas ordinarie verksamhet. Circonova arbetar dessutom med en grundmodell som i princip är den samma som i detta projekt – d v s visa en föreställning för elever och skolpersonal och som sedan följs upp med olika aktiviteter. I detta projekt lägger man ner betydligt större resurser på det uppföljande arbetet.

Det centrala syftet med just detta projekt blir därför:

”Att utveckla nya metoder...med utgångspunkt från en gemensam kulturupplevelse... Dramapedagoger (egentligen kulturpedagoger) ska arbeta vidare med föreställningen i klasserna och med lärarna i syfte att ytterligare fördjupa arbetet...Utifrån den gemensamma upplevelsen vill vi uppmuntra till reflektion och dialog”.

Målgruppen på skolan Kastanjen är 54 barn i två parallella åldersblandade klasser, närmare bestämt årskurs tre, fyra och fem. I praktiken får också sjätteklassarna vara med. Totalt 72 elever.

Utvärderingen

Denna rapport är en utvärdering av projektets insats på skolan Kastanjen och samarbetet mellan parterna. Fokus ligger på frågor som:

Hur har föreställningen nått ut till och uppfattats av elever, föräldrar och skolpersonal?

Hur har det uppföljande arbetet bedrivits och uppfattats av målgrupperna?

Hur har samarbetet mellan projektet och skolans personal fungerat?

Hur har föreställningen och målgruppernas reaktioner tagits tillvara i det uppföljande arbetet?

Hur bedömer och värderar målgrupperna projektets betydelse för skolan ur perspektiven hälsa, pedagogik, samspel och relationer?

Ansvarig för utvärderingen är undertecknad, Anders Bolin.

Utvärderingen bygger på intervjuer, dels i grupp (focusgrupper) med föräldrar och lärare och dels individuellt med elever. Det är alltså skolans – barnens, föräldrarnas och personalens – erfarenheter och perspektiv som presenteras här. Det innebär också att fakta endast baseras på nämnda intervjuer. Vad ansvariga för projektet tänker och tycker om verksamheten och samarbetet med Kastanjen har jag alltså inte undersökt.

Jag har också fått ta del av en tidslinje som berörda lärare på Kastanjen, projektet och förvaltningen tillsammans har gjort över de viktigaste händelserna under det hitillsvarande projektarbetet. Det innebär att alla händelser inte omnämns. Det gäller framför allt redovisningar kulturpedagogernas enskilda insatser, alltså vem som gjorde vad, just då. Dessa kommer att beskrivas mer övergripande.

Utifrån intervjuer, egna iakttagelser och slutsatser har jag sammanställt denna rapport. Jag har eftersträvat att vara saklig och kritiskt granskande, men det blir ändå min bild som utvärderare jag presenterar.

Focusgruppen med föräldrarna genomfördes i december 2005 – tre veckor efter att de hade fått se föreställningen (15 november). Fyra föräldrar deltog. 25 januari 2006 intervjuades de fyra berörda lärarna. Focusgrupperna tog mellan en och en halv timme till två timmar att genomföra. Sex elever, två från årskurs tre, fyra respektive fem, intervjuades individuellt den 13 februari. Varje intervju tog mellan 15 till 20 minuter. Samtliga intervjuer bandades.

Skolans samarbete med i första hand kulturpedagogerna har fortsatt efter intervjuerna. Granskningen av deras arbete sträcker sig alltså fram till slutet av januari.

I rapporten ingår också citat från intervjuerna. Ibland är de nedkortade och/eller redigerade för att bli mer koncentrerade eller begripliga, men naturligtvis utan att innebörden förvrängts.

Inga namn nämns i samband med citaten. Även om det är relativt lätt att på en liten skola, och med ett begränsat antal intervjuade, identifiera personerna, är det min ambition att så långt som möjligt försöka ge intervjupersonerna anonymitet.

Om Kastanjen

Friskolan Kastanjen ligger norra Botkyrka. Här går cirka 220 barn från förskolan till och med sjätte klass och med ursprung från fyra olika världsdelar. Pedagoggen Celestin Freinets idéer är vägledande för skolans verksamhet.

Om sin pedagogik skriver man på skolan att ”individen utvecklas bäst inom ramen för kollektivet. Ord som solidaritet och gemenskap vill vi gärna återupprät-

ta... Genom stormöten, klassråd, förvaltningsråd och tillfälliga planeringsgrupper påverkar eleverna på Kastanjen sin egen vardag och sitt eget lärande... Inflytande kräver också ansvar och de barn och ungdomar som går på Kastanjen deltar i alla praktiska sysslor som finns i skolan. På så sätt blir Kastanjen ett litet samhälle i samhället där alla behövs för att helheten ska fungera. Föräldrarna tar också ett stort ansvar för att Kastanjen ska vara en god och bra miljö att vistas i och utvecklas i.”

Är det Freinetpedagogiken som gör att föräldrarna har valt att placera sina barn på Kastanjen? Ingen av de intervjuade nämner namnet ”Freinet”, men de hänvisar till goda sidor med skolan som kan hänföras till pedagogiken. De menar att de som föräldrar är delaktiga, att de upplever ett engagemang hos skolpersonalen, en god atmosfär i skolan och att barnen är trygga och blir sedda här. Personalen kommunicerar bra, menar föräldrarna, både med dom och barnen. Själva pedagogiken kommenterar någon också:

Jag ville att hon (dottern) skulle bli mer individuellt behandlad. Detta kombinerat med pedagogiken. Man arbetar mer övergripande i den här skolan. Det är helhetsperspektiv på allt. Man går inte bara in och har enstaka ämnen utan det är mycket temajobb. Barnen får möjlighet att utvecklas.

Lärarna har medvetet valt att arbeta på Kastanjen. Deras motiv liknar föräldrarnas. De talar om medbestämmande, kollegial gemenskap och samverkan, trivsel och att pedagogiken är stimulerande, inte bara för barnen utan också för dem som lärare.

Fram träder bilden av en skola där man arbetar med kreativa pedagogiska metoder, är öppen för omvärlden och har för vana att arbeta i projekt och med nya idéer. En till synes lämplig partner för ett projekt som detta.

Förberedelser

Våren 2005

I februari 2005 kontaktar man från projektet skolsköterskan på Kastanjen och erbjuder skolan ett samarbete. Sköterskan tar upp frågan med skolans övriga personal.

Ulla, vår skolsyster, pratade med oss på ett lärarmöte. Ja, hon frågade om någon skulle vara intresserad av det här. Jag minns inte om det sedan var jag eller Linde (verksamhetsansvarig på Circonova) som ringde, men vi nappade (ansvarig lärare).

Under våren har ansvariga på skolan också några möten med projektledningen.

Hösten 2005

I augusti 2005 träffar rektor, tillsammans med en av lärarna, ledning och personal från projektet för att diskutera satsningen. Denna lärare, som själv har dramautbildning, berättar:

Jag minns just den här dagen. Det var precis när skolan började i augusti. Det kändes... stort. Tio andra människors insats och allt det här skulle bara röra våra få klasser. Så kändes det jättestort. B och jag fick ju vara med om flera dramaövningar själva. För att vi skulle lära känna varandra och prata om hälsa och ensamhet, som då var inriktningen på temat (ansvarig lärare).

Efter mötet informerar rektor och lärare i resten av skolans personal om erbjudandet.

I början av september besöker skådespelare och kulturpedagoger skolan. Föreställningen *Egenheter* är tänkt att spegla barns verklighet och därför vill man ”testa” scener på barn ur målgruppen. Barn från Kastanjen är en av de tre skolor som får vara referensgrupp.

Vi förväntades att plocka ut några elever som skulle vara med och titta på scener innan och tala om vad de tyckte, om det stämde, om de förstod. Det var nere i vår musikal. Väldigt spännande för det blev så väldigt nära. Barnen fick prata direkt om vad de tyckte. Skådespelarna åt med oss efteråt. Jag minns att jag och L (kollega) pratade med en av skådespelarna om barnen verkligen förstod vissa scener(lärare).

Några veckor senare genomför projektansvariga en fortbildningsdag för personalen. Det blir en viktig dag för dem där de kulturpedagogiska övningarna verkar vara den stora behållningen.

Personalkonferensen var suverän. Härlig, otroligt kul. Vi fick skratta tillsammans. Röra oss, måla, skriva dikter. Hela spektrat. Vi fick stå för våra åsikter. Det var en underbar kväll (lärare).

Jag tror nästan det fungerade bättre på oss än med barnen, eller vad säger ni (vänder sig till kollegerna)? De försökte få fram vårt självförtroende på något sätt (lärare).

Fortbildningsdagen skapar förväntningar, men det fortsatta planeringsarbetet blir inte enkelt. Skolan saknar lämplig lokal för att visa föreställningen. Man finner en och skickar ut information till föräldrarna om tid för en visning, särskilt riktat för dem. Så småningom får skolan veta att lokalen inte är tillgänglig. Tidsplanen spricker. Lösningen blir till slut Subtopia – ett kulturcentrum i ett av Botkyrkas gamla industriområden. Information går ut till föräldrarna om nytt datum.

Ja, det blev ju inte så bra. Vi gick väldigt tidigt med datumen om teaterföreställningen, så att föräldrarna verkligen skulle lägga in i almanackan. Vi sa att vi skulle vara väldigt glada för det här. Det för barnens skull, så vi vill se hundra procentig närvaro. Sen blev det varken den plats eller den kväll som var sagt. Det var ändringar hela tiden. Det kändes inte bra (lärare).

En gåva

Lärarna är mycket glada för projektet. De känner sig utvalda och tycker att det är ”fantastiskt” att just deras skola fick erbjudandet. De talar om det som något annorlunda, stort och jätteintressant. Att det är gratis är inte minst viktigt. De ser projektet som en gåva snarare än ett ömsesidigt åtagande.

Det kändes som vi verkligen fick nåt. Vi skulle få vara med om någonting väldigt spännande och omfattande – vi, barnen och sen föräldrarna. Ja allihop skulle få vara med om det här. Det var så man nästan tänkte – var är haken?

Nu tycker inte lärarna att det fanns någon hake. Däremot var de inledningsvis inte riktigt klara över vad projektet egentligen gick ut på.

Först tänkte jag att det handlade om ett teaterprojekt. Barn i Botkyrka, i alla fall har vi den föreställningen, får se alldeles för lite teater. Sen trodde jag att det handlade om att vi ska röra oss lite, vara friska. Det trodde jag (lärare).

Erbjudandet är att barnen, och även föräldrarna, ska få se föreställningen *Egenheter*, varefter två kulturpedagoger ska genomföra uppföljande aktiviteter bland barnen i skolan. Vilka aktiviteter och hur omfattande insatsen ska bli, bestäms inte från början. Det är något man vill planera tillsammans med lärarna under processens gång.

Ett ömsesidigt samarbete

Från projektets sida ställer också förväntningar på skolan. Framför allt är tanken att lärarna ska arbeta med barnen kring temat hälsa. På frågan, med vad och hur, blir svaren från lärarna något svävande:

Vi skulle se till att det blev en föräldragrupp och vi skulle sen vara beredda att ställa upp på... ja sånt där prat efteråt, utvärdering och såna saker. Det var ganska klart (lärare).

Lärarna har alltså svårt att precisera vilka förväntningar som har ställts på pedagogiska insatser från deras sida. Deras uppfattning är att det egentligen aldrig har diskuterats på ett mer konkret och tydligt sätt. Förväntningarna är mer allmänt ställda och lärarna tror att deras uppgift är att komplettera de kulturpedagogiska aktiviteterna och arbetet med temat hälsa på något sätt.

Ja, jag minns att första gången sa det att det verkligen bygger på att ni vill vara med, att ni deltar. Och att vi jobbar tillsammans med dem och emellan att de var här.

(Fråga) Fortsatte liksom deras arbete?

Ja.

(Fråga) Ställde dom inte krav på att ni skulle göra något själva, alltså på egen hand?

Jag trodde att de skulle göra det, men inte som de sa. Men dom tänkte väl att vi skulle jobba med hälsa också. Att vi egentligen jobbade med samma sak (lärare).

Informationen till föräldrarna

Tidigt under höstterminen får föräldrarna information om projektet. Dels lämnar skolan ut en broschyr från Circonova samt skriftlig information från lärarna. Dessutom tycks många föräldrar tala med lärarna direkt. En del går också in på Circonovas hemsida för att få mer information. Föräldrarna upplever, med något undantag, att de fått den information de behöver. Circonovas broschyr verkar ha en underordnad roll i sammanhanget. Några menar att broschyren inte säger så mycket.

Fick veta (i broschyren) att det i princip var ett projekt. Inte så mycket om teatern som sådan eller vad det gick ut på. Sen var det ju min dotter. Hon var eld och lågor. Jätteengagerad. ”Vi ska få se samma sak som ni” (förälder).

Vi fick informationen i ett veckobrev från skolan. Jag blev nyfiken, gick in på nätet och tog reda på mer. Tyckte det var spännande att Kastanjen skulle bli inblandad i det här (förälder).

Förväntningarna från föräldrarnas sida var redan från början klart positiva.

Jag tänkte att det här (projektet) överensstämmer väldigt mycket med hur dom jobbar här (Kastanjen). Varje gång man är på föräldrasamtal är barnen med. Lärarna frågar dom om någon är utanför och sånt. Så de här frågorna är alltid på tapeten. Så det kändes inte konstigt att de kom. Det kändes som det var helt i linje med skolans arbete (förälder).

Mitt intryck var från början att det här kanske var något känsligt som skulle behandlas och att vi kunde ha fått lite mer information. Men det är klart att jag tycker att det är jättebra att man tar upp såna här ämnen. Sen när jag fick se föreställningen tyckte jag att det var kul (förälder).

Egenheter

”En onormal föreställning...”

Föreställningen *Egenheter* är cirka fyrtiofem minuter lång. Den inleds med repliken ”Kul att ni är här”. Där står en av artisterna, ler vänligt och ser sig omkring. Han talar om den märkliga tillfälligheten ”att just vi träffas här och nu” och om det otroliga i att överhuvudtaget vara född. Monologen övergår i en scen där en pojke sitter på en stjärna och väntar på att hans föräldrar ska träffas. Pojken kommer till världen och några sekunder senare konstaterar han ”Och så står man där nånstans i tioårsåldern och inser att man måste börja klara sig själv”. Dramat har börjat.

Vi möter tre huvudpersoner – Peter, Sofia och Abbe. Peter är en ensam mobbare. Sofia har en bästis som sviker henne och Abbe brottas med sitt dåliga självförtroende. Karaktärernas historier gestaltas parallellt, det vill säga, växelvis i korta scener. De går in och ut på scenen utan att interagera med varandra. I stället kompletteras de tre historierna med bifigurer som Norm Al, Peters frånvarande mamma, Sofias svekfulla kompisar, några dansande garderober och ett

högst levande dåligt självförtroende. Ensemblen, som endast består av tre skådespelare, löser rollsättningen med hjälp av snabba ombyten eller förenklade gestaltningar i form av en röst, en arm i en ärm och andra kreativa idéer. Scenografin är spännande och enkel. Föreställningen är koreografiskt fantasifull och överraskande. Rummet och rörelsen får ofta tala för sig själv. Texten är enkel, dramatisk men också humoristisk. Scener växlar snabbt utan att något tappas bort. De tre huvudpersonernas berättelser avslutas på ett sånt sätt att publiken förhoppningsvis ska fundera över vad som hände sen.

En nyckelkaraktär bland bifigurerna är Norm Al – en medelindivid av allt tänkbart mänskligt och som talar en blandning av alla språk som låter som norska. Det är en totalstandardiserad människa, som i sin absurditet indirekt blir en bekräftelse av ”det annorlunda” som något normalt och mänskligt. Ett argument för ”egenheter”.

Själva föreställningen avslutas på ett märkligt, eller rättare sagt, ett ”eget” sätt. I stället för en slutscen eller epilog demonstrerar ensemblen sin spännande ”orsak och verkan” – maskin. Kanske en gestaltning av de osannolika sambanden i livet eller av vad vi kan göra tillsammans – om vi vill.

För de intervjuade är föreställningen både projektets start och höjdpunkt. Alla intervjuade uppskattar de kulturpedagogiska aktiviteterna, särskilt lärarna, men det är tydligt att *Egenheter* är det centrala momentet i projektet och att föreställningen både nått och berört sin publik, i första hand barnen.

Några barns kommentarer

Barnen talar gärna om *Egenheter*. Den har gjort ett starkt intryck hos dem. Några kommentarer

Den var rolig, sorglig och dramatisk på samma gång. Allt. Lite det och lite det. De tog med det bästa (pojke i fyran).

Den var rolig. Rolig, när han skulle bära självförtroendet på en stol. För honom var det ju inte bra. Nej, han skulle göra så och så. Sen blev han ju trött och less på den. Då la han en filt över den. Sen var den borta (flicka i trean).

Vi tyckte den var bra gjord. Smart tänkt att dom hade funderat ut allt det där. Vi kanske sa; ”såg du han eller han så där”... Och den där tjejen. Hon var bra. Spelade med den där klänningen eller med armarna i dom där jackorna. Man behöver inte vara så många då (pojke i femman).

Föräldrarna om *Egenheter*

Föräldrarna fick också se föreställningen och hade tagit chansen. De är alla mycket positiva till föreställningen. Att föräldrarna inbjöds att se den, var naturligtvis viktigt. Det gav dem möjlighet att vara delaktiga och engagera sig i satsningen. Men för föräldrar på en skola som Kastanjen verkar det samtidigt vara en självklarhet. De hade inte förväntat sig något annat.

Föräldrarna talar entusiastiskt om föreställningen. Den var en upplevelse för dem, men framför allt försöker de se *Egenheter* ur sina barns perspektiv och har förhoppningar om att ska väcka tankar och funderingar hos dem.

Man presenterade hur olika människor fungerar. Den lite tuffa, tjejerna som gick där i grupp och den tredje som blev lite utanför. Det var olika situationer som uppstår i gemenskap mellan människor och som är väldigt typiskt i barngrupper. Det var väldigt bra. Man presenterade det på ett sätt som säkert ger barnen aha-upplevelser (förälder).

Jag trodde nog att det skulle bli lite tungt, men det blev det ju inte. Det var ju roligt. Det är därför det blivit diskussioner för jag vet att barnen har pratat om det (förälder).

Det var en sån upplevelse! Det var professionellt, mycket roligt och mycket kom fram. Samtidigt funderade jag över mitt barn och om hon skulle förstå budskapen. Det gjorde hon. Det är härligt med teater i skolan. Tänk hur mycket som kan sägas med teater, som man inte behöver ta upp med logiska resonemang. Som kan sägas med en upplevelse. Det är fantastiskt (förälder).

Föräldrarna såg föreställningen strax innan barnen i skolan fick göra det. (En del tog med sina barn på föräldraföreställningen) Därför uppmanades de att inte berätta något i förväg för sina barn. Och den uppmaningen tog de uppenbarligen på allvar.

Jag berättade ingenting. Hon skulle ju ha sin egen upplevelse. Men när hon varit på teatern, sa pratade vi efteråt och skrattade gott (förälder).

Efter att barnen sett föreställningen tycks alla föräldrar talat med sina barn om vad man sett och upplevt.

Jag var nog som en igel på henne, stackarn, direkt när hon kom hem. Men hon frågade mig först; vad tyckte du om norrmannen? Det sa hon direkt. Så skrattade vi. Vi spelade nästan upp teatern igen hemma. Sen sa hon saker som jag inte hade tänkt på. Som det där med kedjan (orsak- och verkan maskinen) i slutet. Där var ju allas egenheter med balettskon, bollen... Jag tänkte bara på att dom samarbetade, men hon såg; det är egenheterna som sitter där i kedjan. Barn ser ofta andra saker än vi ser (förälder).

Min dotter talade nog mest om garderoberna. Hon tyckte det var häftigt. Att dom flyttade sig. Att något som är fyrkantigt kan ändra form, så där plötsligt... Jag kommer inte ihåg att jag varit så där på teatern med mina barn (barnen var med på föreställningen för föräldrarna). Det är nått att tänka på (förälder).

Föräldrarnas workshop

Föräldrarna blev också inbjudna att delta i värderingsövningar efter föreställningen. Sedan fikade man och diskuterade. Trots att föräldrarna deltar i mycket aktiviteter i skolan, var detta för en del något nytt och viktigt.

Vi satt ju sen på kvällen och fikade vid samma bord, direkt efteråt. Vi träffades som föräldrar här. Skulle nåt hända i skolan eller klassen så är det ju lättare att ta upp det. Man känner ju varandra. Har öppnat en dialog. Skulle mitt barn komma hem och säga ”jag är mobbad eller jag har mobbat” eller vad det nu kan vara ... Ja, då vet man att det går att diskutera problemet med andra föräldrar, utan att det ska bli en konflikt.

Fikastunden efteråt blev en möjlighet för föräldrarna att mötas i en förutsättningslös diskussion om de väsentliga frågor som togs upp i föreställningen och värderingsövningarna. En förälder hoppas att resultatet av projektet bland annat ska bli:

... att vi föräldrar blir ännu mer involverade nu.

Lärarna om *Egenheter*

Lärarna uppskattar också *Egenheter* som teaterföreställning, men ser den framför allt som en viktig start på en större pedagogisk satsning.

De berömmar föreställningens kvalitet och det professionella framförandet. Och de hade roligt.

Ja, den var kul. Verkligen. Väldigt läcker scenografi. De hade så spännande sätt att illustrera det här med egenheter. Han på ryggen, flickorna som bara var ärmar, hon som dansade med skor på både fötter och händer. Och så den där Norm Al som inte kunde bli kompis med pojken för då hade han inte varit normal. Där kände man att det blev ett väldigt gensvar. Samtidigt så enkla bilder! (lärare).

Lärarna funderar också om inte eleverna kunde ha fått ut mer av själva föreställningen. En del av dem hade tidigare fått vara med i en referensgrupp under produktionen. Det innebar att de kom föreställningens gestalter nära, fick fråga och kommentera dem och deras berättelser. Det blev en positiv och viktig upplevelse för många av barnen.

Att eleverna inte sedan fick jobba vidare, tillsammans med skådespelarna, med den färdiga föreställningen, upplever lärarna som en miss. Lärarna hade gärna sett att *Egenheter* hade utmynnat, direkt på plats efteråt, i samtal mellan barnen och skådespelarna.

Det hade ju varit härligt att få stanna kvar i den miljön och jobba vidare med eleverna. Det hade varit underbart. För de var väldigt uppfyllda (lärare).

Barnen tog i alla fall spontant kontakt med skådisarna. De gick fram och stod några stycken vid varje och pratade, berättade (lärare).

Barnens behov av att få bearbeta upplevelsen av föreställningen är tydlig och det har lärarna sett. För dem är det självklart att detta bör ske i dialog med skådespelarna. Någon annan eller kompletterande lösning, exempelvis att de själva skulle jobba vidare i klassrummet med föreställningen, har de uppenbarligen inte tänkt på eller diskuterat.

Om att ”förstå”

Jag ställer frågan till de vuxna ” tror ni att barnen förstod föreställningen” utan att definiera vad jag menar med ”att förstå”. Min avsikt är att var och en ska få tolka begreppet som den vill.

Man kan naturligtvis diskutera vad ”förstå” betyder när det gäller teater. Är det att upptäcka ett underliggande bestämt budskap eller att kunna följa med i en dramatiserad berättelse och uppfatta karaktärerna och deras problem? Eller handlar det bara om att uppleva och bli berörd utan att krav på tolkning? Jag antar att de flesta teatermänniskor värjer sig mot tanken på bestämda budskap och menar att i så fall är det knappast teater vi talar om.

Min uppfattning är att begreppet ”förståelse” i det här fallet får tolkas som förmågan att kunna följa berättelserna, förstå karaktärerna, deras problem och kunna bli berörd. Starka berättelser och upplevelser väcker känslor, tankar och ibland också nya perspektiv på oss själva och omvärlden. Ser man scenkonst ur pedagogisk synvinkel, så är dess styrka att just dessa reaktioner öppnar för reflektion, samtal och vidare bearbetning. Detta gäller naturligtvis oavsett publiken utgörs av barn eller vuxna.

Vad tror de vuxna?

Föräldrarna är säkra på att barnen har ”förstått” i bemärkelsen tagit till sig föreställningen och uppfattat vad den handlar om. En av dem säger om föreställningen:

Den ligger precis på rätt nivå (förälder).

Trots icke verbala scener som de dansande garderoberna tycker föräldrarna inte att det faller utanför sammanhanget, även om denna scen inte har en given eller lättformulerad tolkning. De är övertygade om att föreställningen som helhet är meningsfull för barnen.

Skulle barnen få se den en andra gång skulle de nog få ut mer av den. Men jag tror inte att den är för svår. Samtidigt så kanske de inte gör alla kopplingar på en gång. Det gör ju inte vi som är vuxna heller. Nej, jag tyckte det var bra (förälder).

Lärarna är däremot inte säkra på att barnen har ”förstått” alla scener. En lärare funderar över hur barnen uppfattat de dansande garderoberna eller slutscenen med experimentet. En annan undrar om barnen egentligen förstått föreställningens ”grundläggande budskap”. En tredje lärare säger:

Det är ju olika teman (i föreställningen) som ska stärka självförtroendet. Det är ju tydligt tycker jag. Men jag vet inte om barnen förstår det riktigt. Som vuxna kan vi förstå det. Fast det är ju vanliga problem det handlar om. Problem som nästan alla barn upplever någon gång.

Lärarna fokuserar alltså på frågan om budskap och barnens eventuella förståelse av dessa. De är osäkra om att barnen egentligen fick ut det som de tror var avsikten med föreställningen.

Föräldrarna däremot utgår ifrån barnens tankar, känslor och associationer i sin bedömning hur givande och meningsfull föreställningen varit. Det är alltså två något olika perspektiv som lärarna respektive föräldrarna har på frågan.

Det kanske ligger i den pedagogiska rollen att söka tydlighet och klara budskap. För enkelt, uttryckt, i skolan är ju kunskap i centrum och utmaningen är att barnen tillgodogör sig den. Men en upplevelsebaserad process ser annorlunda ut.

Vad vet lärarna?

Har lärarna talat med barnen om föreställningen? Har de tagit del av barnens tankar, känslor och funderingar, som många föräldrar uppenbarligen har gjort? På den frågan blir lärarnas svar lite allmänna. Tydligt är i alla fall att lärarna frågade barnen vad de tyckte och om de hade roligt. Men talade de med barnen mer ingående om föreställningen, scener, karaktärer och om hur barnen uppfattat och upplevt det?

I enstaka fall kanske. Till exempel har vi frågat om de upplevt någon situation som de visade (föreställningen). En del förstår det. Andra har inte ens tänkt på det. De minns bara det roliga.

Lärarna har alltså inte närmare gått in på vad barnen upplevt och vad de funderar på. Då är det naturligtvis svårt att veta om de tagit till sig föreställningen.

Barnen berättar

Vad säger barnen själva? Fem av de sex intervjuade barnen, som är i åldern nio till elva år, har en klar bild av karaktärerna, ofta klarare än föräldrarna. Barnen kan i regel beskriva Abbe, Sofia och Peter, även om de inte alltid minns namnen. Detta är särskilt anmärkningsvärt med tanke på att barnen intervjuades tre månader efter att ha sett föreställningen. Föräldrarna intervjuades endast tre veckor efteråt.

Frågar man hur barnen tyckte hur *Egenheter* var så får man oftast svar som:

Det var kul ...

Men frågar man mer ingående om karaktärerna, får man svar som visar att barnen förstått deras historier och problematik.

Så var den där flickan Sofia. Hon var bästis med Sara eller Maria. Jag kommer inte ihåg. Hon gjorde som henne hela tiden och då ville inte hon vara med henne för att hon härmades. Och så gick hon bara iväg med sin andra kompis.

Fråga: När mer figur du tänker på?

Ja den där norsken (Norm Al). Han var rolig. Och så mamman som var taskig

Fråga: Kommer du ihåg vad det handlade om?

Ja pojken hade mobbat och sa det. Då bara, ja först liksom stannade hon till och sa nåt; att det inte gör någonting. Bara så där (upprörd)! (flicka i fyran).

Sen var det han med stolen.

Fråga: Abbe?

Ja, han var det. Han skulle ju uppträda och då kom den där gubben och satte sig på hans rygg. Det var hans dåliga självförtroende. Då sa han; du kommer aldrig att klara det. Alla kommer att skratta ut dej.

Fråga: Vad tänkte du om Abbe?

Ja, han hade ju en dröm, men så tänkte han "jag kommer aldrig att klara det".
(tystnad)

Fråga: Känner du igen det där själv?

Jepp (pojke i fyran).

Ja det där med Peter (mobbaren). Vad hände med honom sen? Det skulle jag vilja se. Där här med lögnen och mobbning som bara går så här ... runt (gestikulerar ivrigt). Å sen liksom "jag har ingen å va med. Jag måste få va nånstans"(pojke i femman).

Barnen berättar att de pratat med sina kamrater om föreställningen, i första hand om tricks, skojig koreografi och gestaltning, tekniska scenlösningar och annat som har roat och imponerat. Särskilt den standardiserade normalmänniskan Norm Al uppskattades. Några hade gärna velat "titta in" bakom kulisserna efteråt och tala med skådespelarna om allt de kan och gör. En pojke undrar:

Jo, kan man ... vad heter det ... kan man ... jag har sett på tv att man kan få komma till en cirkus och lära sig volter och väldigt mycket sånt ... Nån slags kurs. Det kan ju vara andra grejer också. Kan man det?

Barnen drömmer, fantiserar och minns tillsammans. Det positiva är också att många föräldrar såg föreställningen. Oavsett om det är så eller inte, så talar barnen om "Egenheter" hemma.

Dom såg den inte, men min mamma vill se den. Min pappa har inte sinne för sånt tror jag. Jag berättade för henne vad det handlade om – det här och det här och det här. Och då sa hon; Oj, den måste jag se! (pojke i femman).

Min mamma såg den. Hon tyckte den var bra och så frågade hon om det verkligen var så i skolan.

Fråga: Vad tänkte hon på då?

Typ mobba. Jag sa att det inte är så mycket mobbning här. Inte i den här skolan.

Fråga: Blev hon orolig?

Inte orolig, men typ så här; "är det bara en föreställning eller händer sånt här också? Har barnen inget bra självförtroende? När vi var barn hade vi bästa självförtroendet." Men jag har det! (flicka i fyran).

Mina föräldrar pratar alltid om sånt där. Ja, är det nåt i skolan så kan jag alltid gå hem och prata med dom. Men jag kommer inte ihåg precis vad vi sa (om föreställningen) (pojke i fyran).

Barn är receptiva – intellektuellt och emotionellt och det har vi vuxna inte alltid så lätt att se. Barn känner igen och blir berörda av utanförskap, svek, rädslor, då-

ligt självförtroende, längtan att bli sedd och accepterad eller föräldrar som inte lyssnar, alltså sådant som *Egenheter* berättar om. Barnen förstår, men en del har lätt att tala om det och andra inte. Ganska begripligt för detta är inte enkla frågor. Det är det naturligtvis också en mognadsfråga hur barn svarar.

Att få tänka kring det man upplevt, kring gestalter på en scen och att dra paralleller till egna erfarenheter är viktigt. Det hjälper oss att växa och mogna. Så vad behöver barnen för att få tid och möjlighet att fundera vidare, uttrycka sina tankar, känslor och öva sig i reflekterandets konst? Det är en av de centrala frågorna i ett projekt som detta.

Uppföljningsarbetet

Kulturpedagogernas insats

I projektbeskrivningen förklarar man att uppföljningsarbetet ska utgå från föreställningen och genomföras i klasserna tillsammans med lärarna. Arbetet ska uppmuntra till reflektion och eftertanke. Tanken är också att formerna för samarbete ska utvecklas i dialog mellan kulturpedagogerna och lärarna.

Barnen berättar om kulturpedagogernas arbete. De beskriver exempelvis aktiva värderingar och forumspel:

Vi gjorde ... typ så här, ... man sitter i en ring med stolar och så kanske, ja, så säger hon så här; alla som har åkt skidor i jul, ni går och byter plats och så är det en stol för lite och den som står där i mitten den får säga, typ så här, alla som har åkt bil får resa sig (pojke i femman).

Ja, då hällde hon ut lappar på golvet och då skulle man gå till någon av de här lapparna. Jag gick till ... jag tror att vänner och föräldrar ger en dålig självförtroende. Några gick till typ droger och några på dans. Sen gjorde man teater om det och så gjorde man in hopp. Det skulle sluta dåligt (flicka i fyran).

En aktivitet som alla talar om – både lärare och elever – är ”hjälparna” – små figurer gips som barnen själva fick tillverka under kulturpedagogernas ledning.

Jag gjorde en som såg ut som Elvis. Han är liksom komiker och så kan han sjunga bra och dansa. Han är ingen jättehjälpare på att reda ut bråk. Men han kan pigga upp en (pojke i femman).

Hon är en kanin. Nina heter hon.

Fråga: Vad hjälper hon dig med?

Om någon har varit dum mot mig. Hon är snäll (flicka i trean).

Det blev en ballerina, fast det skulle inte bli det. Hon är hjälpsam i alla fall (flicka i fyran).

Hjälparna blir centrala och viktiga gestalter i samtal, skrivna berättelser, teckningar och bildarbete som kulturpedagogerna initierar. Ett barn berättar om ett eget teaterarbete med figurerna:

Vår teater handlar om ... ja, alltså Ns hjälpare är en papegoja, en blå och Ts är en svart fågel. Det handlar liksom att ... om en sån här öppen brunn. Så ramlar Ts figur, som heter Hans, ner. Sen kommer Ns, han heter Junior, och så ramlar han också i. Sen så sjunger min upp en av dom och sen ber dom till Gud. Då tar han upp Hans, men innan så säger han så här; hundra spänn!

Fråga: Är det slut där?

Ja... vi kanske ska förlänga den på något sätt. Vi har inte hunnit jobba så mycket för N har varit sjuk (pojke i fyran).

Figurerna hjälper barnen att synliggöra och undersöka önskvärda egenskaper och förmågor, sådana som kan vara dem till hjälp och stöd.

Några barn talar också om sina figurer som just "hjälpare" och med en tydlig karaktär. Andra "leker" mer med figurerna och låter dem gestalta olika egenskaper och förmågor – allt beroende på infall och omständigheter. Det är i alla fall tydligt att figurerna sätter fart på fantasi och samtal. Figurerna har en central pedagogisk roll i uppföljningsarbetet och de uppskattas. Lärarna upplever att hjälparna har betydelse för barnen.

Vi har en liten kille, som är en ganska knuten person. Han kom som ny i höstas. Säger inte så mycket, har inte så många idéer. En när vi jobbade med hjälparna så säger han rätt var det är; vi kan väl bygga små hus till hjälparna. Så kan de gå och hälsa på varandra och ha trevligt. Jag ser ju ett jättesteg för honom. Plötsligt så lyser han av en inre glädje. Och det hade inte hänt utan det här (lärare).

Barnen talar också om "Neråt och uppåt-puff"-övningar som tydliggör hur vi med uttryck och kroppsspråk stödjer och bekräftar eller trycker ner, förminskar eller förlöjligar någon.

Det här med uppåt- och neråt-puffar är om hur man ska va´ mot varandra. Sen gjorde vi pjäser. Det var olika lappar de hade skrivit, vad man vill att det ska handla om i pjäsen. Så kanske en grupp valde det här och det här, kanske tre. Sen gör man en pjäs utav de lapparna. Som t ex man ska vara snäll mot varandra eller jag vet inte. Sen ska det hända i pjäsen (pojke i femman).

Dessa övningar leder uppenbarligen fram till mer konkreta diskussioner:

Vi har jobbat med det här "håll käften", alltså ... om man säger någonting som de inte gillar, så brukar de säga "håll käften". Eller "iihh". När någon säger; jag har varit på bio och det är någon som inte gillar det ... "iihh", så där. Vi ska inte använda såna uttryck nåt mer.

Fråga: Har alla ändrat sig då?

Några har det, men inte alla (flicka i fyran).

Utifrån barnens svar skönjer man några viktiga teman. Det är frågor kring problem som självförtroende, mobbning men också om acceptans, tolerans och hur man ska förhålla sig till varandra på ett bra sätt. Dramaövningarna har också ett tydligt värde i sig. Barnen uppfattar dem som spännande, roliga och de ger utrymme för deras kreativitet och fantasi.

Lärarna och uppföljningsarbetet

Har lärarna initierat något eget arbete med barnen kring *Egenheter*? Har de fått rita, skriva, samtala om scener, karaktärer, problem, vad som hände sen och egna funderingar? Det enda uppföljningsarbete som lärarna nämner är att barnen har fått skriva om *Egenheter* i sina dagböcker.

Vi skrev i hemmetboken. Vi ritade en bild och så skrev vi så där "vi var på en föreställning. Det handlade om det här och jag tyckte att den var bra och så där alltså." (pojke i femman)

Lärarna har läst vad barnen skrivit om *Egenheter*, men har därefter inte arbetat vidare texterna. En av dem förklarar det med att:

Det blev inte på det sättet i och med att dom (kulturpedagogerna) startade upp direkt. Där kan jag känna att vi, eller jag i alla fall, följt vad dom hade tänkt. Man kunde ju ha jobbat vidare, om man hade tänkt efter.

Lärarna är medvetna om att förväntningar har ställts att också de ska arbeta med uppföljningsarbete. Men med vad? En lärare konstaterar och de andra instämmer:

De (kulturpedagogerna) bollade med oss hur de hade tänkt göra och vad vi tyckte. "Tror ni det här blir bra." De var väldigt noga att ventilera det hela med oss. Och det kändes ju bra. Men vi (lärarna) satte oss faktiskt inte ner och funderade; vad gör vi nu?

Nej. Vi pratade om att vi skulle, men vi gjorde det inte. Vi anpassade inte vår undervisning efter pjäsen. Vi tänkte inte på det (två lärare).

Lärarna upplever att det varit upp till dem att själva definiera vad de ska göra. Det har varit svårt, menar de, för hur ska man följa upp en teaterföreställning? Hur gör man det? De har känt sig vilsna och har inga relevanta erfarenheter att falla tillbaka på. Så här i efterhand ser de behovet av en tidig dialog med projektgruppen kring vad de som lärare kunde ha gjort som pedagogiskt uppföljningsarbete. Det är alltså tydligt att lärarna inte har funnit sin roll och uppgift i det sammanhanget.

För mig var det något som fattades. Förarbete, någon slags planering. Jag fattade inte heller riktigt den pedagogiska tanken. Hur man kopplar det här? Hur det hänger ihop, alltså pjäsen och arbetet sen, dramaövningarna och sånt (lärare).

En av lärarna menar att hon egentligen inte har klart för sig vad projektet syftar till:

Visst, det är viktigt att samarbeta och planera tillsammans, men man måste ha ett tydligt mål. Vad är målet? Vad ska vi uppnå? Hur ska vi bedöma om vi lyckats eller inte? För mig är det inte klart (lärare).

Intrycket är att lärarna inte upplevt att de "ägt frågan", det vill säga inte haft ansvaret för uppföljningsarbetet. De tycker inte heller att kulturpedagogerna egentligen har lämnat över något ansvar till dem.

Jag vet inte om vi skulle ha tänkt på det heller (om lärarnas eventuella insats) eftersom de (kulturpedagogerna/projektansvariga) hade kontrollen över hela projektet och vi gjorde som de tyckte, liksom (lärare).

Samtidigt finns det uppenbarligen inget som har hindrat lärarna att ta initiativ. De är medvetna om det och säger självkritiskt att det borde ha funderat igenom sin egen roll och vad de kunnat göra. De medger också att det finns fördelar att förhålla sig passiv och låta andra ha initiativet. Det har nog också sin betydelse.

Ibland är det skönt att få. Vi har ju vårt också. Och det skulle ju innebära mer arbete (underförstått om vi jobbat mer aktivt med uppföljningen).

Det är bara att tacka och ta emot. Och du vet, man tittar inte en given häst i munnen.

Andra omständigheter som kan ha bidragit till situationen är också att lärarna har mycket att göra med sin ordinarie arbete. Att någon ställer upp utifrån innebär då både avlastning och stimulans.

Dessutom är lärarna imponerade av kulturpedagogerna, upplever att de är professionella och har kunskaper som de själva saknar. Att följa kulturpedagogernas arbete har för lärarna i praktiken blivit en vidareutbildning. Så det finns en ambition, särskilt när det gäller metodiken, att jobba vidare med det som projektet ger. Det kan förhoppningsvis innebära att lärarna på sikt tar över initiativet och fortsätter arbetet på den grund som läggs.

Samtidigt är mitt intryck att lärarna ändå gör en del inom ramen för sin dagliga undervisning som direkt eller indirekt är relaterat till projektet. Men man nämner inte det för att på något sätt betraktar man det som en del av det egna vardagsarbetet. De egna insatserna blir på sätt och vis osynliggjorda.

Lärarna understryker att de också arbetar med hälsofrågor, fast med andra teman än relationer, självkänsla och mobbning, som de betraktar som "svåra" hälsofrågor. Just därför är hjälpen utifrån särskilt värdefull menar de.

Lärarna har i stället arbetat med barnen kring kost och andra levnadsvanor. Det är hälsofrågor som lärarna tycker att deras pedagogik lämpar sig bra för.

Helheten

Kopplingen föreställning och uppföljningsarbete

Lärarna upplever att föreställningen egentligen inte legat till grund för uppföljningsarbetet. I praktiken fungerade de som två separata verksamheter.

De (kulturpedagogerna) pratade om inre egenskaper, hur det kan kännas, men det var ingen som helst referens till teatern. Inte ett dugg. Jag tror att de (kulturpedagogerna) trodde att det var så självklart för barnen. Därför gjorde jobbade de på det sättet, men för ungarnas del så tror jag att teatern var en sak och den var klar. Sen kom det här och det handlar om något annat. Så det fanns ingen direkt koppling.

Barnens svar bekräftar också att föreställningen egentligen inte har tagits upp i något uppföljningsarbete. På frågan om någon i skolan talat om Abbe, Sofia och Peter och vad som hände dem så blir barnens svar:

Minns inte, men jag tror det

Vet inte

Ja, vi skrev i händelseboken

Nej.

Men den problematik om utanförskap, mobbing, dåligt självförtroende som gestaltas i föreställningen, har bearbetas i de kulturpedagogiska övningarna. Där-
emot utgår man inte från berättelserna, gestalterna eller barnens egna upplevelser av själva föreställningen. Därför upplevs sambandet mellan föreställning och uppföljande aktiviteter som svagt eller obefintligt.

Det uppföljande arbetet har alltså blivit kulturpedagogisk verksamhet av god klass som egentligen kan bedrivas oberoende av föreställningen.

Scenkonst och hälsoarbete

Är det något speciellt med att använda scenen som utgångspunkt för pedagogiskt arbete? Det finns ju många andra sätt att få igång ta upp viktiga frågor, väcka tankar och få igång samtal och reflektion.

Både föräldrar och lärare är övertygade om att scenkonst är särskilt effektivt sätt att dra igång sådana processer.

Man kan aldrig glömma en scen som verkligen berör en. Särskilt om man är barn. Och man glömmet inte vad den berättar heller (lärare).

Teater ger barnen en gemensam upplevelse. Något att prata kring. Det är annat än vad som händer i vardagslivet. Sånt har man ju inte alltid samma erfarenheter och upplevelser av (förälder).

Ett värde i sig

Teater har också ett värde i sig. Det menar särskilt föräldrarna. Och det är viktigt att barn tidigt får se teater och upptäcka vad det är.

Barn och vuxna är utsatta av massmedia, TV, internet, ja jag vet inte vad. Men den här typen av aktiviteter engagerar och väcker fantasin. Det är inte auktoritärt som förr i tiden. Religion och sånt. Här får vi själva fundera på svaren på frågan, vad som hände sen, hur man löser det. Det blir gåtor, dilemmor. Det är en sån tid nu och där har teatern nåt att ge (förälder).

Det här (teater) gör oss engagerade – både barn och vuxna. Väcker vår fantasi (förälder).

Ja, teatern slår an andra strängar inombords. Man känner någonting själv. Hit-tar sitt eget sätt att förstå och se saker (förälder).

Och föräldrarnas entusiasm för teater är lärarna medvetna om

Jag fick önskemål på sista föräldramötet här. Mer teater! Det vill de verkligen (lärare).

Utvecklingsområden

Till sist vill jag presentera ett antal utvecklingsområden – som jag ser det. Jag gör inga anspråk på att det är detta ska vara sanningen eller de definitiva lösningarna. Däremot anser jag att de är värda att diskutera och jag hoppas de ska leda till goda samtal om utvecklingen av nya metoder för hälsofrämjande arbete bland barn och unga.

Mitt helhetsintryck är att föreställningen och den uppföljande verksamheten fungerar som två relativt fristående aktiviteter inom ramen för ett gemensamt projekt och det ser jag som ett problem. Aktiviteterna präglas av kvalitet och når barnen men också föräldrar och lärare. De är genomgående positiva till vad de fått ta del av. Men ändå, man borde kunna få ut mer av dessa aktiviteter.

Det som bör förbättras kan sammanfattas på ett enkelt sätt: det gäller att få delarna i projektet att mer tydligt bilda en pedagogisk helhet.

Använd föreställningen som grund i uppföljningsarbetet

Vad föreställningen ger sin publik, tas inte systematiskt tillvara i uppföljningsarbetet. Kulturpedagogerna arbetar med frågor och problem som tydligt kan relateras till föreställningen, men inte utifrån karaktärerna och de berättelser som de är bärare av. Kopplingen mellan de två aktiviteterna, föreställning och uppföljningsarbete, upplevs i praktiken som obefintlig eller svag.

Det uppföljande arbetet har blivit kulturpedagogisk verksamhet av god klass som egentligen kan bedrivas oberoende av föreställningen.

Utmaningen blir alltså att utarbeta en pedagogik för uppföljningsarbetet som tar tillvara materialet från föreställningen och ger barnen möjligheter att bearbeta sina upplevelser, känslor och tankar kring den.

Stöd lärarna att ta ansvar för uppföljningsarbetet

Samarbete är en svår konst. Man måste vara öppen, lyssnande och samtidigt tydlig, exempelvis när det gäller roller och uppgifter. Dialog kombineras med ömsesidiga förväntningar och ibland uttalade krav. Vi vet inte hur diskussionen har gått mellan projekt och lärare, men vi ser att idén om samarbete och delat ansvar uppenbarligen fallit emellan stolarna. Därför är det viktigt att förbereda och planera dialogen med skolan om dessa frågor och vad de i praktiken innebär.

Styrkan med kulturpedagogernas insats är att den aktiverar och stimulerar både lärare och barn. Dock är det klart att lärarna förr eller senare bör ta över det ansvaret, annars uppnås varken långsiktighet eller integrering. Det rimliga vore att de redan från början tar på sig den uppgiften. Kulturpedagogerna kan då vara med som stöd och komplettera lärarnas arbete med sina aktiviteter och sitt kunskande.

Ska lärarna ta ett aktivt ansvar behöver de också förberedas på ett tidigt stadium. De behöver få fundera och diskutera vad projektet går ut på. De behöver få kunskap om föreställningen, dess teman och gestaltningen, exempel på uppföljande aktiviteter och inte minst tid att planera och fundera kring egna idéer och uppslag.

Tydligare målsättning och information

Det är naturligtvis inte bra att lärare är oklara över målet med satsningen. De vet naturligtvis att det handlar om psykosocial hälsa, med fokus på frågor om relationer, självkänsla e t c. Men de undrar ”vad det egentligen handlar om”. Målsättningen är inte tillräckligt tydlig för dem. Det kan finnas flera orsaker till det. Det faktum att de själva inte finner en given roll i uppföljningsarbetet kan delvis förklara problemet. Ett annat kan vara helt enkelt brister i informationen. Broschyren har kritiserats för att vara ganska intetsägande. Ett tredje alternativ kan vara att man från projektets sida inte har formulerat sig riktigt klart. Mitt intryck är att förklaringen är en mix av allt detta. Det finns också en orsak till som framskymtar i intervjuerna med lärarna – bristande förståelse för projektets pedagogik.

Tydliggör den pedagogiska idén

Vad är speciellt med projektets pedagogik? Är lärarna oklara över den, så är naturligtvis målet med projektet svår att förstå.

Lärarna behöver få reflektera över hur barns personliga och gemensamma upplevelser, i detta fall med utgångspunkt från en scenisk föreställning, kan pedagogiskt tas tillvara. Utgångspunkten är på sätt och vis att barnen har initiativet. Deras frågor, tankar och funderingar är drivkraften och grunden för vad som sedan sker. Så hur kan skolan utveckla arbetsformer som ger dem bekräftelse, utrymme i tid och rum för att gestalta inre bilder, fundera över ”fortsättningen”, dra paralleller till egna erfarenheter och diskutera lösningar på likartade problem i deras egna liv och i skolan?

Förhoppningsvis blir det ett pedagogiskt uppföljningsarbete som fokuserar på att stimulera barns utveckling och mognad, deras sociala och emotionella kompetens och öppna för processer som leder till förbättringar av den psykosociala och pedagogiska miljön där barnen också är delaktiga.

Praktiskt stöd till lärarna inför deras uppföljningsarbete

Det finns ett rad olika pedagogiska aktiviteter som till sin natur är uttryckande, kreativa och möjliggör för ett bra uppföljningsarbete. De kan utgå från bild, text, dramatiseringar, egna undersökningar och inte minst kulturpedagogiska övningar. Goda exempel finns också på hur man kan arbeta på detta sätt inom ramen för så kallade vanliga skolämnena, så länge arbetet baseras på barnens frågor, tankar och upplevelser.

Att lärarna får möjlighet att förbereda sig i god tid före starten av projektet är alltså viktigt. Det handlar inte bara om att sätta sig in i pedagogiken. Lärarna behöver också tid för att planera och ta del av konkreta exempel och uppslag på vad man kan göra i klassrummet och i olika ämnen. Att bygga upp en idébank för skolorna med sådant material, är en bra idé.

Engagera föräldrarna även i försättningen

Att visa föreställningen för föräldrar och jobba vidare med dem i kulturpedagogiska övningar var ett konstruktivt och bra initiativ. De talar med sina barn, vilket innebär att barnen stimuleras att fundera vidare kring sina upplevelser och intryck. Föreställningen ger också föräldrarna bättre förutsättningar att ställa konstruktiva förväntningar på lärarna. Om det är möjligt att fortsättningsvis rutinmässigt visa föreställningen för föräldrar på de skolor som projektet och/eller Circonova besöker, så är det bara att rekommendera. Föräldrarnas delaktighet förstärker processen.